

نظام ملی اطلاع‌رسانی

نیاز به اراده ملی و اقدام جدی

• دکتر محمد حسن زاده^۱

عضو هیأت علمی دانشگاه تربیت مدرس

چکیده

امروزه اطلاعات در پیشرفت کشورها نقش مهمی دارد و تصمیم‌گیری موثر بدون اطلاعات امکان‌پذیر نیست. با توجه به نقش اطلاعات در همه مناسبات اجتماعی، به نظر می‌رسد که دسترس‌پذیر ساختن اطلاعات برای شهروندان در زمان و مکان مناسب، یکی از وظایف بنیادین در هر کشوری تلقی می‌شود. به طوری که در کشورهای مختلف، اقدامات گسترده‌ای در راستای اجرای کارآمد این وظیفه انجام شده است. یکی از این اقدامات اساسی برای دسترسی به این مهم گسترش زیرساخت‌های ملی اطلاع‌رسانی و راه‌اندازی نظام ملی اطلاع‌رسانی است. نگارنده با توجه به سابقه این امر در کشور، ضمن ارائه چارچوبی نظری مروری نیز بر روند اقدامات انجام شده در کشور برای راه‌اندازی نظام ملی اطلاع‌رسانی خواهد داشت تا بایدها و نبایدهای لازم برای راه‌اندازی نظام ملی اطلاع‌رسانی را گوشزد کند.

کلیدواژه‌ها: نظام ملی اطلاع‌رسانی، زیرساخت ملی اطلاع‌رسانی، اطلاع‌رسانی در ایران

مقدمه

وزارتخانه‌های مختلف در حال بحث و رایزنی است و انتظار می‌رود که این اقدامات و بحث‌های پراکنده نیز حاصلی نداشته باشد. به راستی چرا با وجود پیشرفت‌های عظیم در سایر حوزه‌ها، پس از گذشت نزدیک به چهار دهه از مطرح شدن بحث نظام ملی اطلاع‌رسانی در کشور، اتفاق خاصی در این خصوص نیافتاده است. این در حالی است که نیروی انسانی کارآمد و تحصیل کرده، تعداد دانشگاه‌ها و کتابخانه‌ها، مدارس، موسسات آموزشی، فارغ‌التحصیلان متخصص و نظایر آن در کشور افزایش یافته است و استفاده از کامپیوتر و ابزارهای ارتباطی ارتقاء داشته است.

در مورد چرایی تاخیر شکل‌گیری نظام ملی اطلاع‌رسانی دو پیش‌فرض را می‌توان مطرح کرد، یکی اینکه نظام ملی اطلاع‌رسانی جزو اولویتهای جامعه امروز نمی‌باشد و در نتیجه پرداختن به آن، به لحاظ هزینه - سودمندی مقرون به صرفه نیست. فرض دوم اینکه با وجود اهمیت نظام ملی اطلاع‌رسانی، هنوز اراده ملی در این زمینه شکل نگرفته است و از آنجایی که تجربه کشورهای مختلف نشان

مطالعه‌ای در تاریخچه نظام ملی اطلاع‌رسانی در ایران نشان می‌دهد که از سالیان دور همزمان با سایر کشورها و حتی زودتر از برخی کشورهای پیشرفته، بحث نظام ملی اطلاع‌رسانی در ایران مطرح بوده است. حدود ۳۶ سال پیش (سال ۱۳۵۰)، مرکز مدارک علمی وابسته به موسسه تحقیقات و برنامه‌ریزی علمی و آموزشی تأسیس شد و در نشریه فنی خود ضرورت، ملزومات و استانداردهای نظام ملی اطلاع‌رسانی را به بحث و بررسی گذاشت (حری، ۱۳۷۶). پس از آن شوراهای مختلفی از جمله شورای هماهنگی مراکز اسناد، شورای یونی‌سیست، شورای عالی اطلاع‌رسانی و کمیته‌هایی در وزارتخانه‌های مختلف مانند وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات، وزارت بهداشت و درمان و وزارت جهاد کشاورزی و برخی سازمان‌های دیگر تشکیل شده است. اما هیچ‌کدام برون‌داد محسوسی در زمینه نظام ملی اطلاع‌رسانی نداشته‌اند. اکنون نیز بحث نظام ملی اطلاع‌رسانی مانند یک فرزند بی‌سرپرست در

داده است تا زمانی که اراده‌ای ملی اعم از دولت و بخش خصوصی شکل نگیرد و اقدامی جدی انجام نشود، اتفاقی در این زمینه نخواهد افتاد. شکل‌گیری اراده ملی مستلزم پیدایش آگاهی از فواید وجود نظام ملی اطلاع‌رسانی است. در مقاله حاضر تلاش می‌شود ابتدا با اشاره‌ای به ضرورت راه‌اندازی نظام ملی اطلاع‌رسانی، افق‌های پیش روی نظام ملی اطلاع‌رسانی و صورت توجه جدی در سطح قوای سه‌گانه مورد بررسی قرار گیرد در پایان پیشنهاداتی در این زمینه ارائه شود.

اجزای نظام ملی اطلاع‌رسانی

نظام ملی اطلاع‌رسانی مجموعه‌ای از عناصر به هم پیوسته و منسجمی از نهادها و موجودیت‌های اطلاعاتی است که گردآوری، سازماندهی و اشاعه اطلاعات مورد نیاز شهروندان را انجام می‌دهد و به عنوان حلقه اتصال به نظام بین‌المللی اطلاع‌رسانی عمل می‌کند. نظام ملی اطلاع‌رسانی به عنوان یک نظام از اجزا و عناصر مختلفی تشکیل می‌شود که در اینجا به مهم‌ترین آنها اشاره می‌شود. اجزای نظام ملی اطلاع‌رسانی از دیدگاه مجریان و دست‌اندرکاران یعنی افراد حقیقی و حقوقی که به عنوان دست‌اندرکار و عوامل اجرایی نظام ملی اطلاع‌رسانی هستند، طیف گسترده‌ای از مدیران اجرایی (ارشد کشوری و سازمانی و اداری)، نهادهای اطلاع‌رسانی مانند کتابخانه‌ها، موسسات آموزشی و پژوهشی، مراکز اطلاع‌رسانی، خدماتی، تجاری و نظایر آن را در بر می‌گیرد که به نحوی در تولید، ارائه و توزیع اطلاعات مشارکت دارند. عملکرد این طیف وسیع در قالب سه گروه سیاستگذار، تامین‌کننده زیرساخت و محتوا قابل تقسیم‌بندی است. سیاستگذاران مشتمل بر گروهی هستند که معمولاً بالاترین مقام اجرایی کشور، وزراء و رؤسای سازمان‌های اجرایی مرتبط، متخصصان علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی و حوزه‌های مرتبط، نمایندگان بخش خصوصی و نظایر آن تشکیل می‌شوند. این گروه بایستی در قالب کمیته‌های مختلف نهایتاً سه وظیفه سنگین سیاستگذاری، نظارت و ارزیابی را انجام دهند. با توجه به اینکه سیاستگذاری بدون پشتوانه اجرایی و تامین مالی و حقوقی به نتیجه دلخواه نمی‌رسد، بنابراین حضور بالاترین مقام اجرایی کشور و سازمان‌های اجرایی مرتبط یک ضرورت اجتناب‌ناپذیر می‌باشد. گروه سیاستگذاری می‌تواند، بنا به ضرورت از کمیته‌های تخصصی کمک فکری بگیرند تا سیاست‌های درستی تدوین و ابلاغ شود، نظارت کافی برای اجرای سیاست‌های اعلام شده اعمال شود و در نهایت ارزیابی دقیقی از میزان پیشرفت کارها انجام و براساس نتایج ارزیابی‌ها تغییر و تکمله‌هایی برای سیاست‌ها و خط‌مشی‌ها پیش‌بینی شود.

جزء زیرساختی متشکل از چارچوب‌های قانونی، ابزارهای تکنولوژیک

و فناوری‌های ارتباطی و اطلاعاتی است که امکان گردآوری، سازماندهی، انتقال و اشاعه اطلاعات را در سراسر کشور و در ارتباط با نظام‌های بین‌المللی فراهم می‌آورد. چارچوب‌های قانونی زمینه را برای کسب اطمینان تولیدکنندگان محتوا نسبت به حفظ مالکیت معنوی و امنیت داده‌ها و اطلاعات محرمانه و نظیر آن فراهم می‌آورد، ابزارهای تکنولوژیک و فناوری‌های نوین ارتباطی زمینه را برای ارتباط بین اجزای مختلف از جمله سازمان‌ها، مراکز و افراد و امکان داد و ستد اطلاعات به صورت کارآمد و تعامل بین فردی و سازمانی و نظایر آن را فراهم می‌آورد. وجود خطوط پر سرعت اینترنت و پروتکل‌های استاندارد برای برقراری ارتباط و داد و ستد داده‌ها شرط اصلی و زیربنایی می‌باشد که اجرای سیاست‌های تدوین شده نیز به آن بستگی دارد. به گونه‌ای که بدون وجود یک شبکه پرسرعت مطمئناً نظام ملی اطلاع‌رسانی کارایی لازم را نخواهد داشت.

جزء محتوایی ممکن است مانند سایر اجزایی که پیش‌تر بحث شد شکل رسمی و گروهی نداشته باشد؛ زیرا این جزء بیشتر توسط نهادهای ارائه‌دهنده خدمت، نهادهای اطلاع‌رسانی، کتابخانه‌ها و مراکز اسناد، ادارات دولتی، بخش‌های تجاری و نظایر آن تأمین می‌شود. محتوای نظام ملی اطلاع‌رسانی را می‌توان در سه بخش کلی تقسیم‌بندی کرد:

الف. محتوای اطلاعاتی علمی. این قسمت بیشتر در قالب کتاب‌ها، مجلات، اسناد علمی و تولید شده در داخل یا خریداری شده از خارج و به شکل تمام متن یا کتابشناختی ارائه می‌شود. این قسمت از محتوا هم‌اکنون در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی در قالب یک نظام ملی منسجم و ادغام نشده موجود است. هرچند تلاش‌های محدودی از سوی کتابخانه‌ها و مراکز مختلف در این خصوص انجام شده است اما این‌ها به هیچ عنوان کافی نیست و موفقیتی حاصل نخواهند کرد.

ب. محتوای اطلاعات دولتی. این محتوا بیشتر اطلاعاتی را در بر می‌گیرد که توسط دولت تولید می‌شود و سازمان‌ها و افراد برای انجام امور خود به آنها نیاز دارند و آگاهی از آنها ممکن است تاثیری در تصمیم‌گیری‌های اقتصادی و اجتماعی مردم داشته باشد. این گونه اطلاعات به صورت پراکنده و ناقص از سوی نهادهای دولتی،

مطالعه‌ای در تاریخچه نظام ملی

اطلاع‌رسانی در ایران نشان می‌دهد که از سالیان دور هم‌زمان با سایر کشورها و حتی زودتر از برخی کشورهای پیشرفته، بحث نظام ملی اطلاع‌رسانی در ایران مطرح بوده است

رسانه‌های گروهی منتشر می‌شود ولی در نبود یک رسانه اطلاعاتی برای دسترسی به اطلاعات دولتی، به صورتی منظم، مدون و سازمان یافته، دسترسی شهروندان به این اطلاعات بسیار مشکل می‌شود. در بسیاری از مواقع ما شاهد فروش کپی صفحات یک روزنامه، به خاطر درج یک فرم استخدام، در سر چهارراه‌ها هستیم که این خود نشانه بارزی از نیاز به نظام ملی اطلاع‌رسانی در ابتدایی ترین سطح ممکن می‌باشد.

ج. محتوای اطلاعات عمومی. این محتوا ممکن است از سوی شهروندان عادی یا موسسات خصوصی در قالب معرفی برنامه‌ها و محصولات خود یا راه‌اندازی مراکز خرید و فروش الکترونیکی و نظایر آن می‌باشد که به صورت عادی در قالب برگه‌های بی‌مصرف در سطح شهر توزیع می‌شود. چنانچه محملی برای تولید و ارائه اطلاعات عمومی و برقراری تعامل بین شهروندان وجود داشته باشد، در سایه ساماندهی و هدایت این گونه فعالیت‌ها ایجاد ارزش افزوده منجر شده و ضمن فراهم ساختن رفاه عمومی برای شهروندان، سطح زندگی و آگاهی شهروندان نیز ارتقاء می‌یابد.

آنچه که در زمینه محتوا حائز اهمیت است، رعایت حداقل استانداردهای مربوط به ارائه اطلاعات و نظارت بر صحت و سقم اطلاعات ارائه شده است که در یک بازه زمانی طولانی موجب کسب اطمینان شهروندان از ارزشمندی، دسترس‌پذیری و کاربردپذیری آنها می‌شود.

از آنچه که گفته شد می‌توان چنین جمع‌بندی کرد که سیاست‌گذاری درست و منطقی با مشارکت دست‌اندرکاران ارشد اجرایی و متخصصان مربوطه؛ در کنار وجود زیرساخت‌های مناسب و کارآمد قانونی و تکنولوژیک؛ و با رعایت استانداردهای ارائه مناسب اطلاعات می‌تواند به شکل‌گیری نظام ملی اطلاع‌رسانی کارآمد منجر شود؛ در غیر این صورت هرگونه حرکت انفرادی در سطح یک وزارتخانه، سازمان، اداره یا نظایر آن قطعاً محکوم به شکست خواهد بود. زیرا حرکت‌های انفرادی و غیرمنسجم با بنیادی‌ترین جزء در تعریف یک نظام اطلاع‌رسانی کارآمد، یعنی «وجود اجزای منسجم و مرتبط» در تضاد است و در نتیجه موفقیتی حاصل نخواهد کرد.

اجزای نظام ملی اطلاع‌رسانی از

دیدگاه مجریان و دست‌اندرکاران، طیف

گسترده‌ای از مدیران اجرایی و نهادهای

اطلاع‌رسانی را در بر می‌گیرد که به نحوی

در تولید، ارائه و توزیع اطلاعات مشارکت

دارند

فواید نظام ملی اطلاع‌رسانی

در صورت شکل‌گیری نظام ملی اطلاع‌رسانی با مشخصات و ویژگی‌های مطرح شده، فواید بسیار ارزشمندی برای کشور و شهروندان از جنبه‌های مختلف به دنبال خواهد داشت که به برخی از آنها، به اختصار اشاره می‌شود.

۱. فواید علمی. همه‌روزه در مؤسسات آموزشی با افراد بسیاری روبرو می‌شویم که از نبود کتاب، مقاله یا پایان‌نامه در رابطه با موضوع مورد تحقیق خود ناراضی هستند و یا به خاطر پیدا کردن مقالات خود از اینترنت از مزایای اینترنت سخن می‌گویند و استفاده از آن را به دوستان خود توصیه می‌کنند؛ و افراد زیادی را می‌توان یافت که با افتخار تمام اعلام می‌کنند که دیگر به کتابخانه نیازی ندارند و اینترنت به همه آنچه، آنها می‌خواهد پاسخ می‌دهد. همه اینها از بروز یک فاجعه علمی بزرگ و جایگزینی مطالب داوری‌نشده و در بسیاری موارد غیرعلمی با مطالب علمی خبر می‌دهد، که به تدریج در حال شکل‌گیری است؛ اما تصمیم‌گیران و دست‌اندرکاران کمی به این مسئله واقفند. با وجود مقدار زیادی اطلاعات معتبر و موثق در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی کشور، به علت نبود یک نظام ملی اطلاع‌رسانی کارآمد، امکان دستیابی به آنها در بسیاری موارد غیرممکن است. انجام پژوهش‌های تکراری، سرقت ادبی و نسخه‌برداری از پایان‌نامه‌ها که همه‌روزه شاهدش هستیم روی دیگر سکه است؛ جالب‌تر اینکه بسیاری، اساتید راهنمای پایان‌نامه‌ها را به خاطر اینکه از وجود سایر پایان‌نامه‌های دانشگاهی کشور اطلاعاتی ندارند مقصر قلمداد می‌کنند و کمتر کسی از مشکل اصلی، که نبود یک نظام ملی اطلاع‌رسانی است، آگاهند. اگر یک نظام ملی اطلاع‌رسانی کارآمدی وجود داشت اساتید با استفاده از آن می‌توانند از وجود تحقیقات مشابه و تکراری آگاه و از سرقت ادبی و تکرار جلوگیری کنند. از طرفی با وجود منابع بسیار قوی در داخل کشور، بیشتر ارجاعات تحقیقات به منابع خارجی است. هرچند اعتبار تحقیقات خارجی را انکار نمی‌کنیم ولی استفاده بی‌رویه از منابع خارجی، از یک سو به علت ناآگاهی از منابع داخلی و از طرفی دیگر راحتی دسترسی به منابع خارجی است که باعث می‌شود استفاده از یافته‌های پژوهشگران داخلی برای حل مسائل بومی نادیده گرفته شود.

۲. فواید اجتماعی. یک اصل پذیرفته شده مبنی بر اینکه شهروندان آگاه، شهروند مفیدی برای جامعه خواهد بود وجود دارد. یعنی با افزایش میزان آگاهی مردم، کارایی و مشارکت آنها در فرایندهای اجتماعی افزایش می‌یابد. علاوه بر آن، با قطعیت می‌توان گفت که دسترسی به اطلاعات و آگاهی از قوانین و مقررات و حقوق شهروندی با استفاده از یک نظام ملی اطلاع‌رسانی، میزان مسافرت

۱. عدم وجود سیاستی مدون و جامع برای نظام ملی اطلاع‌رسانی. در سند چشم‌انداز بیست‌ساله جمهوری اسلامی ایران، دستیابی به قدرت اول منطقه مطرح شده است، یکی از اجزای اصلی برای تحقق این هدف، شکل‌گیری نظام ملی اطلاع‌رسانی است. بدون شک، امروزه اطلاعات نقش اساسی در دستیابی به توسعه دارد، بنابراین شایسته است که سیاست‌ها و اهداف ملی در حوزه اطلاعات و اطلاع‌رسانی به‌روشنی تدوین شود. تهیه سند چشم‌انداز اطلاعات و اطلاع‌رسانی، مطمئناً اولین گام تدوین سیاستی مدون در راستای دستیابی به نظام ملی اطلاع‌رسانی خواهد بود. با توجه به افزایش تولیدکنندگان اطلاعات، درخواست‌کنندگان اطلاعات علمی تخصصی و عمومی و ارتقای سطح سواد و تحصیلات دانشگاهی و نیاز به اطلاعات یکی از امور اساسی است؛ ضرورت تدوین سیاست مدون و جامع نظام ملی اطلاع‌رسانی، بیش‌از پیش احساس می‌شود و نبود آن آسیب‌های جبران‌ناپذیری به فرایند دستیابی به اطلاعات مناسب وارد خواهد ساخت و علاوه بر آن نسل‌های آینده ما را به خاطر قصور در انجام آن، نخواهند بخشید.

۲. پراکندگی فعالیت‌ها در سطح وزارتخانه‌ها. هر وزارتخانه به‌صورت انفرادی و بدون توجه به تلاش‌های صورت‌گرفته در سایر وزارتخانه‌ها و حتی فعالیت‌های پراکنده در خود آن وزارتخانه، نظام‌های به-اصطلاح ملی اطلاع‌رسانی راه‌اندازی کرده‌اند. وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، بهداشت و درمان، جهاد کشاورزی و نظایر آن از این جمله هستند. هر چند تلاش برای انسجام فعالیت‌های اطلاع‌رسانی در درون هر وزارتخانه‌ای کاری پسندیده و قابل دفاع می‌باشد، اما اگر در قالب یک پلان ملی و سیاست کلی و جامع محقق نشود، نتیجه-ای جز اتلاف منابع مالی و انسانی نخواهد داشت. با شکل‌گیری یک طرح جامع و ملی اطلاع‌رسانی، ممکن است هر وزارتخانه‌ای، سازمان‌ها و حتی مؤسسات خصوصی بخشی از مسئولیت راه‌اندازی آن‌را برعهده گیرند، اما فعالیت‌های جداگانه و غیرمنسجم نتیجه مناسبی به‌همراه نخواهد داشت. نظام ملی اطلاع‌رسانی با راه‌اندازی

درون‌شهری و اضطراب‌ها و سردرگمی‌های شهروندان که باعث بروز مشکلات و نارسایی‌های اجتماعی می‌شود را کاهش، و تعاملات سازنده اجتماعی را افزایش می‌دهد. در مواردی احساس دسترس‌پذیر بودن اطلاعات، بیشتر از خود دسترس‌پذیری به مردم کمک می‌کند و باعث می‌شود که مردم کارهای خود را به موقع و با آرامش لازم انجام دهند. به هر روی وجود نظام ملی اطلاع‌رسانی فواید اجتماعی فراوانی دارد که بسیاری در نبود آن، حتی قابل درک نیز نیست.

۳. فواید اقتصادی. وجود یک نظام ملی اطلاع‌رسانی، با هدف تامین نیازهای اطلاعاتی شهروندان، فواید اقتصادی بسیار زیادی دارد، که بررسی کامل آنها، از حوصله مقاله حاضر خارج است و به‌اختصار به تعدادی از آنها اشاره می‌شود. به‌عنوان اولین مزیت، به هزینه - فرصت وجود یک نظام ملی اطلاع‌رسانی اشاره می‌شود. همه مردم روزانه، زمان زیادی را برای دستیابی به اطلاعات علمی، اجتماعی و مورد نیاز خود اختصاص می‌دهند که در بسیاری مواقع به‌راحتی به‌دست نمی‌آید و مستلزم مرور زونکن‌ها و پوشه‌های بسیار از سوی کارکنان بخش‌های دولتی و خصوصی است که گاهی ساعت‌ها طول می‌کشد. در صورت وجود یک نظام ملی اطلاع‌رسانی کارآمد، نه‌تنها نیازی به این فرآیند طاقت‌فرسا نیست، بلکه به‌طریق مختلف از طریق شبکه قابل دسترسی است. کاهش مراجعات حضوری به ادارات و موسسات، موجب کاهش سفرهای درون‌شهری و برون‌شهری و ایجاد فرصت برای هدایت و ساماندهی کارها از سوی کارمندان ادارات می‌شود. وجود نظام ملی اطلاع‌رسانی، از انجام پژوهش‌های تکراری و از صرف هزینه‌های بسیار جلوگیری می‌کند. کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی به‌علت عدم اطلاع از وجود منابع داخل کشور، اقدام به سفارش مواد از کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی خارجی و تکرار این سفارشات در کتابخانه‌های مختلف می‌کنند که با شکل‌گیری نظام ملی به‌راحتی قابل پیشگیری است. از سوی دیگر، عدم توجه به دانش بومی کشور، که ضرر اقتصادی آن به‌ویژه در درازمدت به مراتب بسیار بیشتر از ضررهای اقتصادی دیگر است، زیرا به عدم رشد و بلوغ دانش در سطح ملی می‌انجامد و عواقب جبران‌ناپذیری بر اقتصاد و استقلال کشور دارد.

سیاست‌گذاری درست و منطقی با مشارکت دست‌اندرکاران ارشد اجرایی و متخصصان مربوطه، در کنار وجود زیرساخت‌های مناسب و کارآمد قانونی و تکنولوژیک و با رعایت استانداردهای ارائه مناسب اطلاعات می‌تواند به شکل‌گیری نظام ملی اطلاع‌رسانی کارآمد منجر شود

وضعیت کنونی نظام ملی اطلاع‌رسانی در ایران

با وجود تلاش‌های انجام گرفته در سال‌های گذشته، اطلاع-رسانی ملی از وضعیت مناسبی برخوردار نیست. علی‌رغم تشکیل شورای عالی اطلاع‌رسانی و اجرای طرح‌هایی برای راه‌اندازی نظام ملی اطلاع‌رسانی (رازقی اسکویی، ۱۳۸۲) هنوز برونداد قابل توجهی از این فعالیت‌ها ارائه نشده است. نارسایی‌هایی در مسیر شکل‌گیری نظام ملی اطلاع‌رسانی وجود دارد که به‌طور خلاصه به‌برخی از آنها اشاره می‌شود:

بودن فرآیند انجام کار بهتر است اجرای پروژه‌های تحقیقاتی به بخش خصوصی و نظارت بر اجرای پروژه به بخش دولتی واگذار شود. توجه به این نکته ضروری است که بدون ایجاد زیرساخت‌های لازم، شکل‌گیری نظام ملی اطلاع‌رسانی امکان‌پذیر نیست و ایجاد زیرساخت‌ها در قالب کمیته‌های پراکنده و اقدامات فعلی امکان‌پذیر نیست.

۴. **عدم وجود زیرساخت‌های لازم.** وجود زیرساخت‌های مخابراتی و پروتکل‌های ارتباطی از جمله مقدمات شکل‌گیری نظام ملی اطلاع‌رسانی به‌شمار می‌رود. تا زمانی که دستیابی به اطلاعات با ۲۸ کیلوبایت و یا در نهایت با ۱ مگابایت انجام می‌شود دستیابی به اهداف نظام ملی اطلاع‌رسانی امکان‌پذیر نیست. علاوه بر زیرساخت‌های فنی، زیرساخت‌های فرهنگی نیز از اهمیت به‌سزایی برخوردارند و تا زمانی که حس همکاری و تمایل به تبادل اطلاعات بین بخش‌های زیرساختی مانند ادارات، کتابخانه‌ها و نظایر آن وجود نداشته باشد راه‌اندازی نظام ملی اطلاع‌رسانی، چندان تاثیرگذاری نخواهد بود. در بسیاری از موارد کتابخانه‌ها بزرگ می‌توانند، به سازماندهی کتابخانه‌های کوچک‌تر کمک کنند، تمایلی به این کار ندارند، در نتیجه حضور در نظام ملی برای موجودیت‌های کوچک اطلاع‌رسانی کاری بس دشوار خواهد بود. انتقال داده‌ها در سطح ملی بین نرم-افزارهای مختلف کتابخانه‌ای و اطلاع‌رسانی و همکاری‌های بین کتابخانه‌ای برای شکل‌گیری آن نظام ملی ضروری است. با ادامه نگاه انحصاری به حوزه نرم‌افزار، متخصصان حوزه علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی ناگزیرند به‌دنبال توسعه راه‌حل‌های مناسب از طریق نرم‌افزارهای کد باز^۲ باشند و این کار هرچه سریع‌تر شروع شود، بهتر است.

ضرورت توجه ملی و اقدام جدی

از آنچه گذشت، می‌توان نتیجه گرفت که بدون وجود نظام ملی اطلاع‌رسانی نمی‌توان به تامین درست اطلاعات مورد نیاز جامعه مطمئن بود و راه‌اندازی نظام ملی اطلاع‌رسانی فواید علمی، اجتماعی و اقتصادی فراوانی دارد و از سوی دیگر نظام ملی اطلاع‌رسانی دارای اجزایی سه‌گانه سیاستگذاری، زیرساختی و محتوایی است که هم اکنون در کشور از وضعیت مناسبی برخوردار نیست و در طول ۳۶ ساله که از شروع این بحث در کشور می‌گذرد، تلاش‌های پراکنده‌ای صورت گرفته که نتیجه مطلوبی به‌همراه نداشته و همه نشان از نیاز به ضرورت توجه ملی و اقدام جدی به راه‌اندازی نظام ملی اطلاع‌رسانی دارد. توجه به این مسئله در کشورهای پیشرفته بسیار جدی‌تر بوده است، به عنوان نمونه پیشینه زیرساخت ملی اطلاعات در ایالات متحده به‌عنوان کشور پیشرو در زمینه نظام-های ملی اطلاع‌رسانی و فناوری اطلاعات نشان می‌دهد که در

یکی از دلایل اصلی ناکامی در دستیابی به نظام ملی اطلاع‌رسانی، نبود اراده ملی و اقدامی قانونمند با نظارت دستگاه‌های نظارتی می‌باشد

یک مرکز، تشکیل یک کمیته با هزینه بودجه‌ای مشخص قابل انجام نیست، بلکه نیازمند عزم ملی منسجم، نظام‌یافته، هماهنگ، دقیق و آینده‌نگرانه همه اجزای تولید و مصرف اطلاعات دارد. در چنین وضعیتی قطعاً نهاد ناظر و هماهنگ‌کننده یک نهاد فراوزارتخانه‌ای و فراسازمانی خواهد بود تا بتواند ارزیابی دقیقی از هزینه سودمندی و میزان پیشرفت هر کدام از مراحل کار، انجام دهد؛ در غیر این صورت نظام ملی اطلاع‌رسانی، منبع برای هزینه بودجه‌های نامشخص و نامعلومی خواهد بود که به علت گستردگی حیطه فعالیت قابل ارزیابی نخواهد بود. بنابراین فعالیت‌های انفرادی در وزارتخانه‌ها بایستی کنار نهاده شود و در قالب یک اقدام ملی و جدی، برای راه‌اندازی نظام ملی اطلاع‌رسانی مورد توجه قرار گیرد.

۳. **عدم وجود همکاری لازم بین اجزای نظام ملی اطلاع‌رسانی.** بخش خصوصی و بخش دولتی دو بخش لاینفک و مکمل هم، در راه-اندازی نظام ملی اطلاع‌رسانی هستند. مادامی که این دو بخش در کنار هم در این پروژه مهم حضور نداشته باشند، انتظار دستیابی به هدف به‌صورت کامل انتظاری دست‌نیافتنی خواهد بود. گسترش زیرساخت‌های تکنولوژیک نیازمند سرمایه‌گذاری همزمان بخش دولتی و خصوصی است، بنابراین تجهیز زیرساخت‌های ملی از سوی دولت، بایستی در قالب طرح‌های برون‌سپاری انجام شود. ایجاد هماهنگی بین اجزای نظام ملی اطلاع‌رسانی از جمله سازمان‌ها، کتابخانه‌ها، موسسات آموزشی و پژوهشی و نظایر آن به کمیته‌های مختلف سپرده شود تا همزمان با پیشرفت‌های زیرساختی، از نظر سیاستگذاری و محتوایی (آنچنان که قبلاً مطرح شد) پیشرفت‌هایی حاصل شود. با توجه، ماهیت فعالیت بخش‌های دولتی، و طولانی

با وجود گذشت زمان زیادی از مطرح شدن، طراحی و ایجاد نظام ملی اطلاع‌رسانی در ایران و با وجود صرف هزینه‌های نسبتاً کلان در راستای مطالعه و راه‌اندازی نظام ملی اطلاع‌رسانی، در عمل پیشرفت چندانی حاصل نشده است

وجود یک نظام ملی اطلاع‌رسانی، با هدف تامین نیازهای اطلاعاتی شهروندان، فواید اقتصادی بسیار زیادی دارد

شدن، طراحی و ایجاد نظام ملی اطلاع‌رسانی در ایران و با وجود صرف هزینه‌های نسبتاً کلان در راستای مطالعه و راه‌اندازی نظام ملی اطلاع‌رسانی، در عمل پیشرفت چندانی حاصل نشده است. یکی از دلایل اصلی ناکامی در دستیابی به نظام ملی اطلاع‌رسانی، نبود اراده ملی و اقدامی قانونمند با نظارت دستگاه‌های نظارتی می‌باشد؛ نگاه بخشی و جدا از سایر بخش‌ها، که باعث تکرار و دوباره‌کاری‌ها شده است، از دیگر دلایل این ناکامی است.

برای دستیابی به اهداف مذکور لازم است یک طرح ملی کارشناسی شده، در دستور کار دولت قرار گیرد تا با ارائه آن به مجلس شورای اسلامی و تصویب بودجه لازم راهکارهای نظارتی مناسب تعیین شود. همچنین ضروری است تا دولت طرح نظام ملی اطلاع‌رسانی را در اولویت سیاست‌های توسعه قرار داده و با اهتمام بیشتر آن‌را دنبال کند و به‌خوبی از توانایی و مشارکت بخش خصوص استفاده کند. همچنین استفاده از تجربه کشورهای پیشرفته در این خصوص می‌تواند بسیار راهگشا باشد. در غیر این- صورت گشایشی در نظام ملی اطلاع‌رسانی کشور حاصل نخواهد شد و دولت جمهوری اسلامی ایران به عنوان کشوری بدون نظام منسجم ملی اطلاع‌رسانی باقی خواهد ماند که این وضعیت با اهداف بلندمدت و چشم اندازهای ملی در تعارض می‌باشد.

پی نوشت‌ها:

- 1.hasanzadeh@modares.ac.ir
- 2.Open Source
- 3.Al Gore
4. National data Superhighway
- 5.Clinton

مآخذ:

- ۱.حری، عباس (۱۳۷۶). طرح نظام ملی اطلاع‌رسانی کشور (گزارش اجمالی). در نظام ملی اطلاع‌رسانی: تشکیلات، برنامه‌ریزی و توسعه. تهران: مرکز اطلاع‌رسانی و خدمات علمی جهاد سازندگی. ص. ۳۶۷-۴۰۸.
- ۲.رازقی اسکویی، فرانک (۱۳۸۲). گزارش پروژه طراحی کلیات نظام ملی اطلاعات. خبرنامه انفورماتیک. شماره ۸۶. ص. ۶۲-۴۶.

- 3.Clinton, W.J. (1993). Technology for America's Economic Growth: A New Direction, Washington, D.C.: White House, Office of the Press Secretary.
- 4.NIIAC (1995).Common Ground:Fundamental Principles for the National Information Infrastructure – First Report of The National Information Infrastructure Advisory Council.

سال ۱۹۹۱ ال گور^۳ (که بعداً به عنوان معاون اول ریاست جمهوری ایالات متحده نیز برگزیده شد) پیش‌نویسی را به مجلس ارائه داد که در آن راه‌اندازی کلان بزرگراه ملی داده‌ها^۴ را پیشنهاد کرده بود. البته همین مفهوم بود در انتخابات ریاست جمهوری آمریکا منجر به پیروزی بیل کلینتون شد و به‌عنوان شعار انتخاباتی حزب دموکرات آمریکا نیز تبدیل شد و پس از پیروزی در انتخابات نیز به عنوان برنامه اصلی برای بازسازی اقتصادی (کلینتون^۵؛ ۱۹۹۳) این دولت مورد توجه قرار گرفت. در این راستا دولت از مشارکت بخش خصوصی و متخصصان امر استقبال کرد ولی همواره کارگروه ویژه زیرساخت‌های اطلاع‌رسانی از طریق دولت حمایت و هدایت شد (ان. آی. آی. سی. سی. ۱۹۹۵).

تجزیه و تحلیل این تجربه موفق، نشان می‌دهد که طرح زیرساخت ملی اطلاع‌رسانی ابتدا در مجلس مطرح و تصویب می‌شود، سپس به عنوان برنامه کاری دولت قرار می‌گیرد و با مشارکت بخش خصوصی به انجام می‌رسد. دولت همواره سیاستگذار، حامی و ناظر آن می‌باشد. در کشورهای پیشرفته دیگر نیز چنین وضعیتی حاکم بوده است، ولی در کشورمان با اینکه بحث توجه به نظام ملی اطلاع-رسانی خیلی پیش‌تر مطرح شده است، طرح منسجمی برای تأمین اعتبار به مجلس فرستاده نشده است.

اکنون با تاکید به سیاست‌های کلی نظام جمهوری اسلامی ایران، بر ارتقاء جایگاه کشور در عرصه بین‌المللی، زمان آن فرارسیده تا توجه به نظام ملی اطلاع‌رسانی از نگاه بخشی و وزارتخانه‌ای به نگاه ملی و فرابخشی تغییر یابد و در یک اقدام ملی ابتدا به‌صورت طرحی منسجم به مجلس شورای اسلامی تقدیم شود و پس از تصویب با جدیت کافی به اجرا درآید و اهرم‌های نظارتی فعالی برای ارزیابی بروندادهای آن پیش‌بینی شود. در غیراین‌صورت دستیابی به نظام ملی اطلاع‌رسانی که مبنایی برای توسعه اطلاع‌رسانی و به دنبال آن توسعه جامعه اطلاعاتی است، آرزویی بیش نخواهد بود.

سخن پایانی

زمینه‌های دستیابی به توسعه مبتنی بر دانش در ایران اسلامی وجود دارد. یکی از عناصر دستیابی به این توسعه، مدیریت اطلاعات در قالب طرح‌های ملی است که امروزه در چارچوب نظام ملی اطلاع‌رسانی قابل انجام است. با وجود گذشت زمان زیادی از مطرح